

Разам з тым некаторыя склонавыя канчаткі назоўнікаў у гаворках паўночна-ўсходняй Брэстчыны захаваліся яшчэ з часоў агульнаўсходнеславянскага перыяду існавання мовы, але не прадстаўлены (ці рэдка ўжываюцца) у літаратурнай мове. Гэта канчаткі назоўнікаў множнага ліку ўсіх трох родаў у давальным (-ом) і месным (-ох) склонах; формы на **-ама (-яма)**, **-ыма (-іма)** назоўнікаў усіх трох родаў у творным склоне; канчатак **-а** назоўнікаў ніякага роду множнага ліку ў назоўным склоне (*воўкна, г'ноўзда*) і некаторыя іншыя.

Літаратура

1. Булыка, А.М. Гістарычная марфалогія беларускай мовы / А.М. Булыка, А.І. Жураўскі, І.І. Крачко. – Мінск: Навука і тэхніка, 1979. – 328 с.
2. Дыялекталогічны атлас беларускай мовы [карты]. – Мінск: Выд-ва АН БССР, 1963. – VIII + 338 карт.
3. Нарысы па беларускай дыялекталогіі: вучэб. дапам. для філал. факультэтаў ун-таў і пед. ін-таў / Р.І. Аванесаў і інш.; пад рэд. Р.І. Аванесава. – Мінск: Навука і тэхніка, 1964. – 415 с.

Шляхі пашырэння псіхалагічнага метафарыкона (на матэрыяле беларускай і англійскай моў)

В.Ю. Шыманская

Разглядаючы механізмы ўзнікнення метафарычных абазначэнняў з'яў псіхалогіі чалавека, мы часцей за ўсё аналізуем моўныя метафары ў гістарычным аспекце, а таксама метафары, якія ўжо існуюць у мове, выкарыстоўваюцца адным чалавекам або некалькімі людзьмі, але не з'яўляюцца узаўпына зафіксаванымі – аказіянальнымі метафары. Неабмежаваныя магчымасці інтэрпрэтацыі метафарычных выказванняў, значэнне «моўнай асобы» ў творчым акце стварэння новых сэнсавых адценняў разглядаецца ў даследаваннях [1–5].

Шырокія магчымасці для пошуку і інтэрпрэтацыі аказіянальных метафар прадстаўляюць мастацкія і публіцыстычныя тэксты, а таксама слоўнікі метафар, якія з'яўляюцца скарбонкамі ўжо выбраных метафарычных выразаў [5–6]. На аснове аналізу і сістэматызацыі аказіянальных псіхалагічных метафар можна вылучыць наступныя шляхі ўтварэння новых значэнняў.

1. Парадыгматычнае разгортванне метафарычнай мадэлі і пашырэнне метафарычнай мадэлі па аналогіі – найбольш прадуктыўны шлях пашырэння метафарыкону, прычым часта аказіянальныя метафары ўжываюцца побач з узуальнымі. *Дзе блёкват хіжвасці і злосці трыціў пачуццяў першацвет, узьдзе кветка прыгажосці, якая выратуе свет* (В. Гадулька). *Such grief is ... an endless motive asserting itself with all possible variations of rhythm and tonal coloring and melodic structure* (С. McCullers).
2. Узнікненне метафар, якія не падпарадкоўваюцца агульным мадэлям (індывідуальна-аўтарскіх, мастацкіх метафар), характэрна для мастацкіх тэкстаў. *Love is a crocodile in the river of desire* (Barthrian). *The balloon of the mind ... bellies and*

- drags in the wind* (W.B. Yeats). Няхай мацнее дзень пры дні Дружбаства нашага **настойка На травах** згоды ў дабрыні! (Р. Барадулін).
3. Узнікненне метафар-алюзій, якія з'яўляюцца скарачанымі варыянтамі ідыяматычных выказванняў: *Yet, in this captious and intenable sieve I still pour in the waters of my love* (W. Shakespeare). Каб з галоў іх **вечер** Выдзьмуў, **вымеў смецце**: Бруднае, Паскуднае, Не сваё – прыблуднае, Дзгенератычнае, Касманалітычнае, Амін! (Н. Гілевіч); выкарыстоўваюць вобразы Свяшчэннага пісання: *Дзюбу сцісні, даўтлізасці варона! Раянца слоў бісер – Юзе абарона!* (Р. Барадулін); літаратурных твораў і пад.: *Love is a spaniel that prefers even punishment from one hand to caress from another* (Ch.C. Colton) (алюзія да шэкспіраўскага *spaniel* love).
 4. Перастаноўка кампанентаў метафары (амбівалентнасць): *O, tiger's heart wrapp'd in a woman's hide!* (W. Shakespeare).
 5. «Ажыўленне» моўнай (лексікалізаванай) метафары можа ажыццяўляцца праз разгортанне прывычнай метафары і набыццё ёю новага гучання: *Wither have sunk The Himalayas of character, The peaks of thought?* (Th. Dreiser). *Wilson ... climbed a peak of wisdom from which he could perceive himself as wee thing* (S. Crane). *Мая душа пачынала расцвітаць ад цяпла жаночай пяшчоты* (У. Дамашэвіч); праз узбагачэнне існуючай метафары новымі значэннямі: *I sought fit words ... Oft turning other's leaves, to see if thence would flow Some fresh and fruitful showers upon my sunburnt brain* (Ph. Sidney). *Гневу кроплю у пошум той кінь – помсты высьне хмара* (К. Каламейша); праз нестандартнае «абыгрыванне» метафары – адмаўленне або парадаксальнасць: *They say love is a two-way street. But I don't believe it, because the one I've been on for the last two years was a dirt road* (T. McMillan). *Пішы, калі ў творчым агні душэўную смагу спатоліш* (М. Касцюковіч).

Першы шлях метафарызацыі вылучаецца творчым характарам метафарычнага мадэліравання па існуючых мадэлях, такія метафары часта з'яўляюцца патэнцыяльнымі моўнымі метафарамі [4, с. 42]. Мастацкія метафары або не падпарадкоўваюцца мадэлям, або з'яўляюцца настолькі разгорнутымі, што не могуць быць інтэрпрэтаваны сродкамі звычайных мадэляў. Трэці і чацвёрты спосабы – праявы «рэпрадуктыўнай» творчасці, якія часам з'яўляюцца вынікам моўнай дзейнасці не толькі моўнай асобы, але і носьбітаў мовы ўвогуле. Чацвёрты і пяты шляхі заснаваны на перасэнсаванні кампанентаў метафары і, як вынік, вылучэнні новых адценняў і варыянтаў значэнняў.

Аказіянальныя псіхалагічныя метафары, з'яўляючыся бясконцым мноствам «энергій» [3, с. 184] – выражэнняў чапавечых думак, пачуццяў і адносін, – часта ўтвараюцца па агульных асацыятыўных заканамернасцях, уласцівых кожнай мове. Менавіта такія метафары часта з'яўляюцца патэнцыяльнымі моўнымі метафарамі, г. зн. з цягам часу, пры ўмове ўключэння ў асобасны тэзаўрус некалькіх людзей, яны могуць набыць даволі высокую частотнасць і стаць уключанымі ва узуальны багаж мовы. Сярод аказіянальных метафар існуе і шмат такіх, якія немагчыма інтэрпрэтаваць адназначна, перафразавачы ці раскласці на асобныя кампаненты, такіх, якія нараджаюць мност-

ва вобразаў у свядомасці адрасата, – гэта мастацкія метафары, якія не змогуць увайсці ў узус мовы, але, як далёкі маяк, будуць зіхацець сваім нязгасным дзівосным святлом.

Літаратура

1. Бикертон, Д. Введение в лингвистическую теорию метафоры / Д. Бикертон // Теория метафоры: сб. / под общ. ред. Н.Д. Арутюновой и М.А. Журиной. – М.: «Прогресс», 1990. – С. 284–306.
2. Киклевич, А. Притяжение языка / А. Киклевич // Притяжение языка. – Olsztyn, 2007. – Т. 1: Семантика. Лингвистика текста. Коммуникативная лингвистика. – 411 с.
3. Лосев, А.Ф. Философия имени. / А.Ф. Лосев. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1990. – 269 с.
4. Складарская, Г.Н. Метафора в системе языка / Г.Н. Складарская. – 2-е изд. – СПб.: Филологический факультет СПбГУ, 2004. – 166 с.
5. Старычонак, В.Д. Метафара ў беларускай мове: на матэрыяле субстантываў: манаграфія / В.Д. Старычонак. – Мінск: БДПУ, 2007. – 190 с.
6. Sommer, E., Weiss, D. / E. Sommer // Metaphors Dictionary. – Detroit: Visible Ink Press, 1994. – 612 p.